

Reactie op het rapport 'Evaluation of the Meertens Institute; Oct/Nov, 2006'
Hans Bennis

Het doet mij genoegen dat de evaluatiecommissie onder voorzitterschap van prof.dr. P. Schnabel concludeert dat het instituut in het algemeen aanspraak maakt op het predikaat *very good*, met als toelichting dat het gezien kan worden als 'national leader' en 'international player'. Een deel van het onderzoek wordt zelfs beoordeeld als 'excellent'. Hiermee wordt duidelijk dat het instituut als geheel de afgelopen jaren een duidelijke progressie heeft vertoond. Ook de constatering dat er een positieve atmosfeer ("lively and stimulating atmosphere") heerst en dat het instituut een dynamische indruk maakt, geeft aan dat er op het Meertens Instituut de afgelopen jaren een stevige positie bereikt is op het gebied van onderzoek en documentatie van taal en cultuur. Zoals blijkt uit de *Self evaluation* uit 2006 deel ik deze conclusie, maar constateer ik tegelijkertijd dat er gebieden zijn waarop het instituut in de komende periode zijn positie verder kan versterken, zoals bijvoorbeeld door het vergroten van het aantal peer-reviewed artikelen in internationale tijdschriften.

In deze reactie zal ik op verzoek van de directie KNAW ingaan op de zeven aanbevelingen die de commissie doet in paragraaf 4. Het is interessant om vast te stellen dat deze aanbevelingen vooral gericht zijn op 'sustainability', oftewel het vasthouden van de bereikte positie. Daar ligt wellicht een verschil van visie. In mijn oordeel is het Meertens Instituut nog niet waar het zou moeten zijn. Er is op alle terreinen van onderzoek en documentatie ruimte om de kwaliteit verder aan te scherpen en het is mijn intentie om daar de komende periode aan te werken. Ik acht de 'dynamics' van de organisatie van groter belang dan de 'sustainability'. Natuurlijk is het zo dat in het proces van vooruitgang de bereikte positie niet moet worden opgegeven, maar daarin ligt wat mij betreft niet de grootste uitdaging.

Laat ik de aanbevelingen een voor een doornemen.

Aanbeveling 1 betreft de relatie tussen de twee onderzoeksgroepen binnen het instituut: de taalkundigen in de onderzoeksgroep Variatielinguïstiek en de etnologen in de onderzoeksgroep Nederlandse Etnologie. De commissie beveelt aan "that the institute continues to try to increase interaction between the two groups". Vooral op de terreinen van de naamkunde en de sociolinguïstiek ziet de commissie mogelijkheden. Hierin deel ik de mening van de commissie. Dit aspect heeft ook de afgelopen periode voortdurend op de agenda gestaan. De ontwikkelingen in de respectieve wetenschapsgebieden maken een dergelijke samenwerking echter bijzonder ingewikkeld, bijvoorbeeld ten aanzien van theoretische inbedding en methodologie, maar wij vinden dat er desalniettemin gezocht moet worden naar onderzoeksonderwerpen waar een dergelijke inter-/multi-disciplinaire samenwerking belangrijke resultaten kan opleveren. Ik ben het met de commissie eens dat de naamkunde en de sociolinguïstiek interessante mogelijkheden lijken te bieden voor dit type van interactie. Ook op het gebied van jongerentaal en jongerencultuur liggen er maatschappelijk relevante samenwerkingsmogelijkheden tussen de sociolinguïstiek en de etnologie.

Een zekere voorzichtigheid is echter geboden. Niet voor niets constateerde de vorige evaluatiecommissie (juni 2000): "multidisciplinary cooperation between the two research groups, Dutch ethnology and Linguistic variation, should not be forced." Het laveren tussen deze twee aanbevelingen vereist een behoorlijke dosis

stuurmanskunst en ik hoop de komende periode voldoende aandacht aan dit aspect te kunnen blijven besteden. De essentie van het probleem is dat hoe beter een project ingebed is in de wetenschappelijke theorie – en dat is binnen de huidige situatie een essentieel onderdeel van elk onderzoek – hoe minder het er in lijkt te slagen om een inhoudelijk interessante verbinding te leggen tussen de beide onderzoeksterreinen. Waar voor de geïnteresseerde leek de relatie tussen taal en cultuur volstrekt evident lijkt te zijn, daar is het voor de specialist extreem lastig om een theoretisch interessant onderzoeksobject te vinden waarin de expertise van taalkundige en etnoloog elkaar aanvullen en versterken. Daar komt nog bij dat externe financiers als NWO huiver vertonen om dit soort risicovolle, interdisciplinaire projecten te ondersteunen.

Desalniettemin nemen wij ons voor om, mede gesteund door aanbeveling 1, dit aspect de komende periode ruime aandacht te geven, vooral door discussies over dit thema met deskundigen van binnen en buiten het instituut. Wij hebben dan ook dit thema voorgedragen voor een KNAW-workshop in het kader van KNAW 200.

Aanbeveling 2 luidt: "[f]or the future of the ethnological group, the establishment of an academic curriculum in ethnology within The Netherlands will be of importance." Ook deze aanbeveling deel ik, en in dit geval zonder terughoudendheid. Het is echter niet eenvoudig om als onderzoeksinstituut van de KNAW aan een of meerdere universiteiten een compleet curriculum op te zetten en te bemensen. In het kader van de huidige BaMa structuur lijkt het echter goed mogelijk om voorstellen te doen voor een door het Meertens Instituut georganiseerde en gefinancierde eenjarige, interdisciplinaire Master-opleiding. In mijn visie zou dat bij voorkeur een 'randstad-master' zijn, waarbij studenten van de universiteiten van Amsterdam, Utrecht en Leiden in staat gesteld worden een samenhangend etnologie-programma van op z'n minst 30 ects (een half studiejaar) te volgen. In dit verband is het interessant dat het CvB van de UvA MA-initiatieven wil stimuleren die bestaan uit programma's die reiken tot over de grenzen van faculteiten heen. Dat lijkt uitstekend geschikt voor de etnologie waarin cultuurvakken uit de geesteswetenschappen gecombineerd kunnen worden met sociale vakken uit de gamma-faculteit.

Aanbeveling 3 betreft de positie van de documentatie binnen de organisatie. De commissie meent dat dit onderwerp een voortdurend aandachtspunt zou moeten zijn. Het is voor ons vanzelfsprekend dat de autonome documentatie en de relatie tussen onderzoek en documentatie aandacht behoeven in de context van een instituut dat zich de afgelopen periode vooral heeft gemanifesteerd als onderzoeksinstituut. Daarom hebben wij in 2006 een drietal Documentatie en Onderzoekscentra (DOCs) opgericht die zich vooral richten op de combinatie van documentatie en onderzoek. Een eerste evaluatie van deze centra (januari 2007) laat zien dat deze eenheden ruimschoots aan de gestelde verwachtingen voldoen en dat er sprake is van een nieuw elan en een grote ambitie om deze centra uit te bouwen tot (inter-)nationale centra.

Daarnaast zijn wij bezig met een actualisering van de vragenlijst via de Meertens website. Op deze manier kan de documentatie die traditioneel werd verkregen via ingevulde vragenlijsten van het net van Meertens-respondenten, vervangen worden door een actueel systeem waarin het Meertens Panel op interactieve wijze informatie verschaft over taal en cultuur in Nederland. Dit panel is op experimentele basis van start gegaan in de zomer van 2006. Op dit moment lijkt het experiment succesvol te gaan worden.

Aanbeveling 4 betreft het actualiseren en uitbouwen van de bestaande website. Wat betreft techniek en vormgeving is de website op dit moment in revisie en de nieuwe website zal naar alle waarschijnlijkheid binnen een maand (maart 2007) beschikbaar komen. Dit ontwerp is gebaseerd op actuele software (Joomla) en is vormgegeven in overleg met een extern bureau dat op dit terrein gespecialiseerd is.

Het beschikbaar stellen van onze elektronische databases is een punt van aandacht. In 2006 zijn bijvoorbeeld twee grote databestanden (MAND en PLAND) via de website beschikbaar gekomen. Ook voor andere bestanden wordt er gewerkt aan beschikbaarstelling, zoals bijvoorbeeld voor de Liederbank. In het kader van het door NWO gefinancierde project WITCHCRAFT wordt een search engine ontwikkeld waarmee melodieën herkend kunnen worden. Het is de verwachting dat het instituut over enige tijd met deze machine een innovatieve webtoegang kan bieden tot de Liederbank en verwante banken over de hele wereld.

Het instituut wil tevens ijveren voor de toegankelijkheid van databestanden in nationale context. Onlangs (januari 2007) is er overeenstemming bereikt tussen het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) in Leiden en het Meertens Instituut om historisch taalmateriaal gezamenlijk voor onderzoek beschikbaar te maken via een nationaal platform. Het instituut is nauw betrokken bij nog veel verdergaande aanvragen voor financiële ondersteuning om al het beschikbare taalmateriaal, historische teksten maar ook dialectmateriaal, kindertaal, etc., onder te brengen in een gedistribueerde database. Daarvoor werken wij samen met het Max Planck Instituut in Nijmegen en vrijwel alle Nederlandse universiteiten en zijn er aanvragen ingediend bij NWO (middelgroot en groot) en de Europese Unie.

Aanbeveling 5 betreft een suggestie om het onderzoeksplan van het instituut (*Dynamische tradities; onderzoeksplan 2006-2010*) concreter te maken, bijvoorbeeld door het te doen vergezellen van een jaarplan. Hier manifesteert zich een wezenlijk verschil van inzicht dat ook in de laatste aanbeveling naar voren komt. Het is mijn visie dat een onderzoeksplan voldoende open moet zijn om de onderzoekers en groepen onderzoekers de ruimte te geven om binnen het gestelde, open kader hun eigen weg te kiezen. Het instituut draait om de capaciteiten van de onderzoekers of groepen onderzoekers. Het gaat daarbij om professionals van internationale allure, zoals ook blijkt uit de evaluatie van de kwaliteit van het onderzoek. Om deze mensen optimaal te laten functioneren moet het management deze mensen voldoende ruimte bieden om te excelleren en ze niet nodeloos inkaderen in een top-down structuur.

Natuurlijk dienen onderzoekers hun projectplannen in en worden ze na verloop van tijd beoordeeld op de resultaten die binnen deze projectplannen zijn behaald. Dat behoort tot de normale procedures binnen het wetenschappelijk bedrijf, onder andere via functioneringsgesprekken, maar ik zou mij verzetten tegen een verdere bureaucrativering van de control-cyclus. Dat daarbij een zeker risico van fragmentatie bestaat, zoals het rapport stelt, is juist. Daar ligt naar mijn oordeel de taak van het onderzoeksmanagement. Niet door een verdere precisering te vragen van de plannen en daarmee een verdere inperking van de individuele ruimte van de onderzoeker, maar door samen met de onderzoekers te zoeken naar raakpunten in het onderzoek, mogelijkheden voor gezamenlijke projecten, etc., zoals ook in het onderzoeksplan 2006-2010 voorzien. De gedachte dat een formalisering van jaarplannen en een aanscherping van de controle daarop zou leiden tot inhoudelijke coherentie wordt niet gesteund door de ervaring.

Aanbeveling 6 is gericht op de situatie dat het aanstellen van nieuw tijdelijk personeel in de rang van promovendus financieel niet langer mogelijk is, tenminste niet uit de lumpsum financiering. De commissie acht dat een zorgelijke ontwikkeling. Ook het management team maakt zich op dit punt zorgen voor de toekomst. Gezien de financiële situatie lijkt het echter op korte termijn niet mogelijk om dit beleid te wijzigen. De enige mogelijkheid is om bestaande posities bij vrijkomen niet te herbezetten en de financiële ruimte die dit oplevert te investeren in PhD-formatie. Gezien de taken van het instituut is dit niet goed mogelijk want er bestaat weinig ruimte buiten de noodzakelijke wetenschappelijke posities die gedefinieerd zijn in het onderzoeksplan en de ondersteuning die daarvoor nodig is. Kortom, ruimte voor tijdelijke PhD-posities kan binnen de huidige lumpsum alleen gecreëerd worden door taken af te stoten, tenzij het instituut de beschikking zou krijgen over een ruimer budget.

Zoals impliciet gesteld wordt in *aanbeveling 6* is de situatie nog problematischer dan hierboven gesteld. Het is zelfs niet langer vanzelfsprekend dat wij akkoord kunnen gaan met het opnemen van extern gefinancierd, tijdelijk personeel, aangezien de meeste externe financiers een aanzienlijke matchingsbijdrage eisen. Zo brengen gehonoreerde aanvragen in de Vernieuwingsimpuls van NWO aanzienlijke kosten met zich mee. Hiervoor verzoekt de commissie een KNAW-centraal matchingsfonds. Hoewel ik niet zeker weet of een dergelijk fonds de passende oplossing zou zijn, is het wel nodig dat er op centraal niveau nagedacht wordt over een oplossing voor dit probleem.

Met *aanbeveling 7*, de laatste aanbeveling van de commissie, ben ik het oneens. Dat de management structure 'loose and egalitarian' is, beschouw ik als een positieve kwalificatie. Dat dit 'not realistic' zou zijn 'for an organization of this size' wordt direct weerlegd door de realiteit. Het instituut functioneert 'very good'; er heerst een positieve atmosfeer ('lively and stimulating'); dynamiek en vitaliteit worden door de commissie beoordeeld als 'very good'. Deze verworvenheden van de organisatie zijn niet tot stand gebracht *ondanks* de huidige management structuur, maar juist *dankzij* deze structuur. Ik zie geen reden om te streven naar 'a more professional management structure', wat dat ook moge betekenen. De huidige structuur is gebaseerd op respect en vertrouwen, en juist daardoor kunnen de verantwoordelijkheden worden gedecentraliseerd en kan het management betrekkelijk licht en los zijn. Huidige theorieën over management van professionals geven ook aan dat dit de optimale manier van sturing is van een dergelijke organisatie. Men hoeft niet ver weg om te zien dat een krachtige top-down sturing met een uitgewerkt controle systeem desastreuze effecten kan hebben op een organisatie die het moet hebben van dynamiek, creativiteit en deskundigheid van zijn medewerkers.

Een mogelijke oorzaak voor de zorgelijke opstelling van de evaluatiecommissie over de management structuur zou kunnen zijn dat op het moment van evalueren de verantwoordelijkheid voor financiën in een overgangssituatie verkeerde. Vanaf 1 januari jl. valt dit aspect van het management volledig onder de directeur bedrijfsvoering. Onder meer vanwege de reacties van de evaluatiecommissie hebben wij de overgang versneld doorgevoerd. Extra aandacht zal de komende tijd onder haar leiding ook besteed worden aan financiële projectrapportages. Daarnaast wordt er bij Algemene Zaken gewerkt aan een aanscherping van de formulering van taken, verantwoordelijkheden, procedures en afspraken.

In het algemeen ben ik blij met het positieve rapport van de evaluatiecommissie en kunnen wij zeker ons voordeel doen met een aantal van de aanbevelingen die in dit rapport worden gedaan. Ik hoop dat wij de stijgende lijn die de commissie signaleert de komende periode kunnen doortrekken.

Meertens Instituut (KNAW)
23 februari 2007

Hans Bennis
directeur